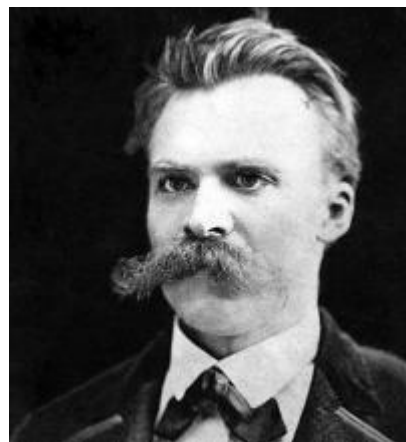

Φρίντριχ Νίτσε - Ο παιδαγωγός τής ελευθερίας

*«Θα με καταλάβουνε ύστερα απ' τον προσεχή
ευρωπαϊκό πόλεμο».*

Αυτή η προφητική φράση βρίσκεται ανάμεσα στα όσα τελευταία έγραψε ο Νίτσε. Και πραγματικά, μόνο με την κατάσταση της έντασης, τής αβεβαιότητας και τού κινδύνου τού κόσμου μας στο τέλος του περασμένου αιώνα, μπορούμε να συλλάβουμε το αληθινό νόημα των λόγων τού μεγάλου προάγγελου· την ιστορική αναγκαιότητα πού εκφράζουν.

Φαίνεται πώς σ' αυτόν τον καταπληκτικό δημιουργό, τον ευαίσθητο και στην παραμικρότερη ατμοσφαιρική αλλαγή, στο παραμικρότερο προαίσθημα τής καταιγίδας, πού η νευρικότητά του μεταμορφωνότανε σε μεγαλοφυΐα κι η μεγαλοφυΐα σε πυριφλεγή γράμματα, ξέσπασε βίαια όλη η πίεση τής ηθικής βαρύτητας τής Ευρώπης κι έτσι βρισκόμαστε μπροστά στη μεγαλοπρεπέστερη λαίλαπα του πνεύματος, που προηγείται απ' την τρομερότερη λαίλαπα τής ιστορίας. Το διαπεραστικό βλέμμα του Νίτσε αντελήφθη τον ερχομό τής κρίσης, την ώρα που οι άλλοι νανουρίζονταν μ' ανώφελα λόγια, κι ένοιωσε την αφορμή της.

Την *«αβάσταχτη εθνικιστική φαγούρα των καρδιών και τη δηλητηρίαση του αίματος, που τώρα στην Ευρώπη κάνει τους λαούς ν' απομονώνονται μεταξύ τους, λες κι ήσαν σε καραντίνα»*, τον *«εθνικισμό των κερασφόρων κτηνών»*, που δεν έχουνε καμία ανώτερη ιδέα έκτος απ' την εγωιστική σκέψη που την αντλούνε απ' την ιστορία, τη στιγμή που όλες οι δυνάμεις ωθούν βίαια πια σε μια μελλοντική κι ανώτερη ένωση. Και το άγγελμα τής καταστροφής βγαίνει οργισμένα απ' το στόμα του, όταν βλέπει τις σπασμωδικές προσπάθειες για την διαιώνιση στην Ευρώπη *«ενός στείρου πολιτικού συστήματος»*. Για την υπεράσπιση μιας ηθικής

βασιζόμενης πάνω στα συμφέροντα και στην κερδοσκοπία «αυτή ή παράλογη κατάσταση δεν μπορεί να διαρκέσει περισσότερο», γράφει με πύρινα γράμματα πάνω στα τείχη τού σύγχρονου πολιτισμού. «Ο πάγος που μας βαστάει έγινε πολύ λεπτός. Αισθανόμαστε όλοι το θερμό κι επικίνδυνο φύσημα τού νοτιά» ...

Κανέννας δεν ένοιωσε τούς τριγμούς τού ευρωπαϊκού οικοδομήματος όπως ο Νίτσε· κανέννας σε μια εποχή αισιόδοξης αυτοϊκανοποίησης δεν κραύγασε στην Ευρώπη, τόσο απελπισμένα, καλώντας την να φύγει· να φύγει τρέχοντας για την τιμιότητα και το φως· να καταφύγει σε μια ανώτερη διανοητική λευτεριά. Κανέννας δεν ένοιωσε τόσο έντονα πως μια εποχή μόλις τέλειωσε και πέθανε και πως σ' αυτήν τη θανατερή κρίση κάτι καινούργιο προπαρασκευάζονταν βίαια. Τώρα μόλις το γνωρίζουμε κι εμείς μαζί του.

Την κρίση αυτή θανάσιμα τη στοχάστηκε εκ των προτέρων, όπως και την έζησε θανάσιμα εκ των προτέρων. Αυτού ακριβώς βρίσκεται το μεγαλείο και ο ηρωισμός του. Κι η φοβερή ένταση που βασάνιζε απέραντα το πνεύμα του και που τελικά, τον κατακομμάτισε, ήταν εκείνη που τον ένωσε σ' ένα ανώτερο στοιχείο: δεν ήταν παρά ο πυρετός τού σύμπαντος μας, πριν ακόμα σπάσει το απόστημα. Πάντα πουλιά πού προμηνούν τις καταιγίδες, οι αγγελιοφόροι του πνεύματος, προηγούνται με το πέταγμά τους απ' τις μεγάλες καταστροφές, κι υπάρχει κάποια αλήθεια στη σκοτεινή δοξασία τού λαού, πως πριν απ' τούς πολέμους και τις κρίσεις το ουράνιο στερέωμα το αυλακώνουν οι αιματοπόρφυρες τροχιές τών κομητών. Έτσι κι ο Νίτσε ήταν ο φάρος που φώτισε απ' τα ουράνια ύψη, σαν την αστραπή που προμηνάει την καταιγίδα· ο Νίτσε ήταν ο βουερός άνεμος πού λυσομανάει αφηνιασμένα στις ψηλές βουνοκορφές, πριν ακόμα η λαίλαπα κατεβεί στους κάμπους, κανέννας δεν ένοιωσε από πριν με τόσο μετεωρολογική ακρίβεια όλες τις λεπτομέρειες, όπως και τη βιαιότητα τού κατακλυσμού που θα ξεπούσε στον πολιτισμό μας.

Αυτή όμως είναι ή αιώνια τραγωδία του πνεύματος: Η σφαίρα του της ανώτερης διαύγειας και θεώρησης δεν επικοινωνεί με τον βαρύ και πνιχτικό αέρα τής εποχής του, και το παρόν πάντα δεν κατανοεί και δεν νοιώθει, κι όταν ακόμα κάποιο σημείο μετεωρίζεται στον ουρανό του πνεύματος κι όταν ακόμα βουίζουν τα φτερά τής προφητείας. Ακόμα κι η φωτεινότερη μεγαλοφυΐα τού αιώνα δεν ήταν αρκετά φαινή για να μπορέσει να την καταλάβει η εποχή της. Όπως ο Μαραθωνοδρόμος, αφού πνευστιώνοντας διέτρεξε την απόσταση που τον χώριζε απ' την Αθήνα, δεν μπόρεσε ν' αναγγείλει την ήττα των Περσών παρά μονάχα με μια υπέρτατη εκστατική κραυγή (κι ύστερα έπαθε θανατηφόρα αιμορραγία), έτσι κι ο

Νίτσε προφήτεψε μονάχα τη φοβερή καταστροφή τού πολιτισμού μας, χωρίς να μπορέσει να την εμποδίσει. Έριξε μονάχα στην εποχή του μια τρομακτική κι αξέχαστη εκστατική κραυγή. Ύστερα το πνεύμα θρυμματίστηκε μέσα του.

Ο Γιάκομπ Μπούρκχαρντ (Jacob Burckhardt), ο καλύτερός του αναγνώστης, είναι κείνος που καθόρισε καλύτερα την αληθινή υπηρεσία που πρόσφερε ο Νίτσε και που γι' αυτήν πρέπει να τον ευγνωμονούμε. «*Τα βιβλία σου*», έγραψε στον Νίτσε, «*αυξάνουν την ανεξαρτησία στον κόσμο*». Αυτός ο κατατοπισμένος κι ευρύτατα μορφωμένος άνθρωπος εύστοχα έγραψε: Την ανεξαρτησία στον κόσμο κι όχι την ανεξαρτησία τού κόσμου. Γιατί η ανεξαρτησία μόνο στο άτομο υφίσταται, στον ιδιώτη, και δεν μεγαλώνει μαζί με τον αριθμό. Κι ακόμα πιο πολύ δεν αυξάνει με τα βιβλία και τη μόρφωση. «*Δεν υπάρχει ηρωική εποχή, υπάρχουνε μόνο ηρωικοί άνθρωποι*». Πάντα το άτομο είναι εκείνο πού φέρνει την ανεξαρτησία στον κόσμο και πάντοτε μοναδικά για τον εαυτό του μονάχα. Κάθε ελεύθερο πνεύμα είναι κι ένας Αλέξανδρος: Κατακτάει ορμητικά όλες τις χώρες κι όλα τα βασίλεια, δεν έχει όμως κληρονόμους. Πάντα η αδέσποτη αυτοκρατορία γίνεται ή λεία των διαδόχων και των θαυμαστών, των υπομνηματιστών και των σχολιαστών, που είναι σκλαβωμένοι στο γράμμα.

Να γιατί η μεγαλόπρεπη ανεξαρτησία τού Νίτσε δεν μας χαρίζει μια διδασκαλία (όπως νομίζουν οι παιδαγωγοί), άλλα μια ατμόσφαιρα στην απέραντα φωτεινή ατμόσφαιρα, την πλημμυρισμένη από υπέρτατη διαύγεια και πάθος, από μια δαιμονιακή φύση, την ατμόσφαιρα που ξεσπάει σε θύελλες και καταστροφές. Όταν ερχόμαστε σε επαφή με τα βιβλία του, νιώθουμε το όζον, τον πρωταρχικό αέρα, τον απαλλαγμένο από κάθε βαρύτητα, από κάθε νέφωση, από κάθε σκοτεινιά στο ηρωικό αυτό τοπίο η ματιά μας φτάνει ως τα τρίςβαθα του ουρανού κι αναπνέουμε έναν μοναδικό, διάφανο και ζωογόνο αέρα, έναν αέρα για ρωμαλέες καρδιές και λεύτερα πνεύματα.

Πάντα ή λευτεριά είναι το τελικό νόημα του Νίτσε, το νόημα τής ζωής του και τής πτώσης του: Όπως ή φύση έχει ανάγκη απ' τις καταιγίδες και τούς κυκλώνες για να ξεσπάει ή περίσσια της δύναμη σε μία βίαιη εξέγερση κατά τής σταθερότητάς της, όμοια και το πνεύμα από καιρό σε καιρό έχει ανάγκη από έναν άνθρωπο δαιμονιακό, που η ανώτερή του δύναμη ορθώνεται αντιμέτωπη στην κοινότητα τής σκέψης και στη μονοτονία τής ηθικής. Έχει ανάγκη ενός ανθρώπου που καταστρέφει κι αυτοκαταστρέφεται. Οι ηρωικοί όμως αυτοί επαναστάτες δεν είναι καθόλου λιγότερο σμιλευτές και πλάστες του σύμπαντος απ' τούς σιωπηλούς δημιουργούς. Αν αυτοί δείχνουνε την πληρότητα τής ζωής, οι άλλοι φανερώνουμε

την ασύλληπτη δύναμη τής θέλησης της, γιατί πάντα και μοναδικά απ' τις τραγικές φύσεις αποκτούμε συνείδηση τής βαθύτητας τού αισθήματος και μόνο χάρη στα απροσμέτρητα πνεύματα, η ανθρωπότητα γνωρίζει το υπέρτατο μέτρο της.

Μιχάλης Μανιάτης